

գիր—կանոնագիրքը, ինչպէս ասացինք, որոշ (սահմանափակ և օժանդակող) նշանակութիւն ունի. ուստի և իրաւաբանութիւնը պարտաւոր է ուսումնասիրել և օգտուել կանոնագրերից: Սակայն միայն կանոնագիրքը չէ որ այդպիսի նշանակութիւն ունի. կանոնագիրքը հնուրիւնից մնացած միակ կանոնական աղբիւրը չէ, որից պէտք է օգտուի մեր այժմեան իրաւաբանութիւնը: Բացի կանոնագրերից նոյնպիսի նշանակութիւն ունին նաև Մաշտոցը, Մխիթար վարդապետի (Պօշ) Դատաստանագիրքը, Ներսէս Շնորհալու Ընդհանրականը և թէ ընդհանրապէս մեր բոլոր մատենագիրների հեղինակութիւնները և գրութիւնները (թէ աստուածաբանական, թէ պատմաբանական և թէ այլ բովանդակութեամբ), որոնք նոյնպէս անհրաժեշտ նիւթեր կարող են մատակարարել մեր եկեղեցու կանոնական իրաւաբանութեանը:

Սիրական Տիգրանեան

ԵԿԵՂԵՅԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ

ԶՀԱՍՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐ

Յունուարի «Արարատի» պաշտօնական բաժնում խմբագրութիւնս անհրաժեշտ համարեց հրատարակել միասին Նորին Վեհափառութեան երեք կանոնական կոնդակները՝ վերաբերեալ չհասութեան: Իրանցից առաջինը, տրուած 1899 թուի յունիսի 30-ին, իրաւունք է տալիս թեմական Ատեաններին (Կոնսիստորիա), ասանց դիմելու Սինդիկատի տալ ցանկացողներին ամուսնանալ խնամական հինգերորդ աստիճանում: Այս աստիճանի խնամական պատկերը արդէն մի քանի տարի է, որ պաշտօնապէս թոյլատրելի էին ճանա-

չուած տեղապահութեան ժամանակ Սինոդում կայացած օրագրով: 1899 թուի յունիսի 30-ի կոնդակը հայրապետական հաստատութիւն—սանկցիայ—է տալիս Սինոդի կարգադրութեանը և որոշ չափով զիւրացնում է խնդրատունների դործը՝ Կոնսիստորիաներին յանձնելով այդ աստիճանի պատկանների թոյլատուութիւնը: Պէտք է ի նկատի առնել՝ որ առաջ էլ երբ թէ Սինոդից և թէ Հայրապետներից անթոյլատրելի էր համարուած հինգերորդ խնամ. աստիճանի պատկը, տասնեակներով և հարիւրներով բացառութիւններ են եղած «ոչ յօրինակ այոց», որով հասարակութեան մէջ այն համոզումն էր կազմուած, որ այդ աստիճանի պատկները թոյլատրելի են, սակայն կապուած որոշ զգուարութեանց և զոհողութեանց հետ:

Հայրապետական երկրորդ կոնդակը՝ 1899 թուի դեկտեմբերի 17-ից, լուծում է մի աւելի մեծ խնդիր: Մեր եկեղեցու կանոնական իրաւունքով արեւակցութեան մինչև վեցերորդ աստիճանը արգելւում է ամուսնութիւնը, իսկ եօթներորդ աստիճանի արեւակիցներին այդ թոյլատրւում է: Սակայն այս մասին միշտ եղել են թեր և դէմ կարծիքներ, գրուել են ուսումնասիրութիւնների, գրքեր և յօդուածներ, վերջապէս այս մասին եղել է տեղապահութեան ժամանակ նաև Սինոդի օրագրութիւն, որով արեւակցութեան եօթներորդ աստիճանի ամուսնութիւնը՝ ձայների առաւելութեամբ ընդդէմ փոքրամասնութեան՝ ճանաչուել է անթոյլատրելի, թէև նախկին Հայրապետները շատ անգամ, իսկ այժմեան գահակալող Հայրապետը միշտ և ինչպէս ասուած է կոնդակում՝ «անխտիր», իւր Հայրապետական բացառիկ տնօրինական իրաւունքով (dispense) թոյլ է տուել բոլոր խնդրողներին արեւակցական եօթներորդ աստիճանի ամուսնութիւնը: Դեկտեմբերի 17-ի կոնդակը այդ աստիճանի ամուսնութիւնը ճանաչում է թոյլատրելի և արտօնում է Սինոդին «այսուհետև անպայման թոյլատրել Սինոդի օրագրերով եօթներորդ աստիճանի աղգակցական (=արեւակցական) ամուսնութիւնները, որովհետև այդպէս է ժամանակի պահանջը»: Ուրեմն այսուհետև այլ ևս կարօտութիւն չկայ հայցել Հայրապետական բա-

ցառիկ տնօրինութիւն (dispense) եօթներորդ աստիճանի արեւակցական պատկերների համար, որով և շատ մեծ չափով թեթեւանում է ժողովրդի վրայ ծանրացած լուծը, պակասում են ապօրինի կենակցութեանց և ապօրինի զաւակների թիւը, և վերադառնում ենք երկար խարխափումներից յետոյ մեր եկեղեցական կանոնադրութեան վերջին վճիռների ուղիղ գործադրութեանը:

Երրորդ կանոնական կոնդակը տրուած է 1902 թուի յունուարի 4-ին: Այս կոնդակով պարզ և բացայայտ կերպով որոշւում է թէ ո՞ր պատկերն են անվաւեր, և ո՞ր պատկերը՝ անխաւարելի:

Անխաւարելի են համարւում արեւակցութեան հինգերորդ և վեցերորդ աստիճանի պատկերը և խնամեալութեան չորրորդ աստիճանի պատկը: Այսպիսի պատկերներ թոյլ տալու իրաւունք չունին ոչ Կոնսիստորիաները և ոչ Սինոդը: Արտակարգ հանգամանքներում այս աստիճանի պատկերներ թոյլ տալու իրաւունքը վերապահւում է ուրեմն միմիայն Հայրապետական բացառիկ տնօրէնութեանը (dispense):

Անվաւեր են համարւում այսինքն իբրեւ չեղած, բոլոր այն պատկերներ, որ արեւակցական հինգերորդ և խնամեալական չորրորդ աստիճաններից աւելի մօտ աստիճաններում են կատարուած, այն է՝ արեւակցութեան շրջերդ աստիճանի պատկը, խնամեալութեան երրորդ աստիճանի պատկը և այլն:

Այս կանոնական կոնդակը սահմանում է և պատիժներ հետեւեալ ձևով.

Ա. Քահանան՝ որ համարձակում է պատկել չորրորդ աստիճանի արեւակիցներին՝ զրկւում է իսպառ քահանայագործութիւնից: Իսկ եթէ քննութեամբ ապացուցուի, որ պատկաղիր քահանան անգիտութեամբ է կատարել այդպիսի պատկը՝ անզգուշութեանն համար ենթարկւում է միամեայ ազաշխարանաց վանքույ: Այս աստիճանում ամուսնացողների պատկն համարւում է անվաւեր, կենակցութիւնն ապօրինի, զաւակներն ապօրինի: Կոնդակը չէ որոշում միւս անվաւեր պատկի, — այն է՝ երրորդ խնամեալական աստիճանի — պատկաղիր քահանայի պատժի չափը:

Անխոյաւորելի պատկներ չամար որոշուած են հետեւեալ պատիժները.

Բ. Արեւակցութեան հինգերորդ աստիճանի պատկաղիր քահանան ենթարկուում է վանական ապաշխարանայ եռամեայ ժամանակով անդիտութեան դէպքում՝ վեցամեայ ապաշխարանայ: Պատկուածները ենթարկուում են վեցամեայ ապաշխարութեան:

Գ. Արեւակցութեան վեցերորդ աստիճանի և խնամական չորրորդ աստիճանի պատկաղիր քահանան ենթարկուում է միեկէսամեայ վանական ապաշխարութեան. անդիտութեան դէպքում՝ եռամեայ ապաշխարութեան: Պատկուածները — եռամեայ ապաշխարութեան տեղական եկեղեցում:

Ինչպէս պարզ երևում է կոնդակից՝ անթոյլատրելի պատկները՝ երբ արդէն կատարուած են՝ պահում են իրենց ոյժը, և այդպիսի պատկներից ծնուած զաւակները համարւում են օրինաւոր:

Մեր խորին համոզմամբ այս երեք կանոնական կոնդակները մի մեծ քայլ են յառաջդիմութեան և որոշ կարգաւորութիւն են մտցնում մեր անմշակ և խառնիխուռն ամուսնական դորձերում:

Գ. Տ. Մ.

*
* *

Յունուարի 31-ին Շամախին նորից քանդուեց երկրաշարժից: Հարիւրաւոր թուրքեր և մի քանի տասնեակ հայեր սպանուեցին փլատակների տակ քնալով: Քաղաքացիների վնասը հաշւում են միլիոններով: Թէև աւելի պակաս չափով՝ այսուամենայնիւ մեծ կորուստներ ունեցան Շամախու շրջակայ հայ և թուրք դիւղերը: Հարիւրաւոր տներ քանդուել են և հազարաւոր գիւղացիներ նիւթական մեծամեծ վնասների ենթարկուել: Սկսած Կայսերական Փահոյքից մեծ կարեկցութեամբ վերաբերուեցին ամենքը Շամախեցիների դժբախտութեանը: Նպաստների և նուիրատուութեանց ցուցակները հրատարակուում են օրաթերթերում:

Վեհափառ Հայրապետը Շամախու կործանման դժբախտ լուրն առնելուն պէս հրամայեց անմիջական նպաստ ուղարկել Մայր Աթոռից 1000 ռ. 300 ռ. էլ աւելացրեց Անդրը: Ինչպէս տեղեկանում ենք [Թերթերից՝ կարգադրուած է Նորին Սրբութիւնից նաեւ Բագուայ եկեղեցական դումարներից մի քանի հաշար բուրլի նպաստ բաշխել արկածեալներին: Ժողովուրդը՝ մասնաւորապէս հայ ժողովուրդը, մեծ մասամբ թողնում է Շամախին՝ գաղթելով դէպի Բագու, մասամբ նաեւ Թիֆլիս, Ղուբա և այլ քաղաքներ: Վերջին կէս դարում Շամախին հեռոջեւէ կորցրեց իւր կեդրոնական նշանակութիւնը ոչ միայն նահանգի այլ և հայ լուսաւորչական թեմի համար. հայութիւնը կեդրոնացաւ Բագու, որ Կ. Պօլսից և Թիֆլիսից յետոյ՝ աշխարհի ամենահայաշատ քաղաքն է: Աւելի ևս շեշտեց Բագուի կեդրոնական նշանակութիւնը երկաթուղին, կապելով այդ քաղաքը անմիջապէս Հիւս. Կովկասի, Ղուբայի, Գաղստանի և միւս կողմից Թիֆլիսի հետ, այնպէս որ Շամախին իւր 23 հայաբնակ գիւղերով մնաց առանձնացած: Վաղուց արդէն պիտի հարց ծագած լինէր թեմական իշխանութիւնը և թեմական հաստատութիւնները Շամախուց Բագու տեղափոխելու համար: Այժմն այս մեծ աղէտից յետոյ, երբ քանդուել են Շամախու եկեղեցին և կոնսիստորիան, որի արխիւը մնացել է փլատակների տակ, երբ քաղաքացի հայ ժողովուրդը փախչում է Շամախուց՝ հայ թեմական հաստատութեանց տեղափոխութեան կարեւոր հարցը՝ եթէ կարելի է այսպէս ասել՝ վճռւում է ինքն իրան: Հարկաւ այլ ևս ոչ միայն միաբնակի նոր թեմական մայր տաճար, առաջնորդարան, կոնսիստորիա, թեմական դպրանոց կառուցանել Շամախու երբեք չունի հողի վրայ, այլ այդպէս վարուել կնշանակէ գիտակցաբար փտանդի ենթարկել այդ հաստատութիւններն և դրանց մէջ ծառայող կամ ուսանող մարդկանց:

Յանկալի չէ որ Շամախու շրջակայ հայ գիւղացիները գաղթեն, քանի որ ուրիշ տեղեր չկան աղատ և յարմարաւոր հողեր մշակութեան համար: Քաղաքացիների մի մասն էլ անկասկած կմնայ իւր նախկին տեղում, կվերանորոգէ իւր

փլատակները, բայց հազիւ թէ երբ և իցէ դժբաղդ նամականին իբրեւ մարդաշատ և հայաշատ քաղաք վերականգնի:

Գ. 8. Մ.

ՏԱՃԿԱՀԱՅՔ

Կ. Պօլսի և Պասրիարփի քաղաքականը եւ որբանոցների վերածումը արհեստանոցների

Գաւառական որբանոցներու տեղութեան պայմանաժամը կը սկսի լրանալ հետզհետէ և հարկ կը լինի փակել զանոնք մի առ մի, քանի սպառն ըստ ըստ ըստ սահմանաժամանակներն և դադրին ընդհանուր նուիրատուութիւնը, որոց արդիւնքով երեսուն և չորս որբանոցներ ըստ ըստ կարօտեալ դաւառներու մէջ: Այս առժամանակեայ հաստատութիւնը պատասպարեցին ու խնամեցին ցարդ ըստ ըստ անտէր մանուկներ՝ պատուար կանգնելով կարօտութեան դէմ, որու անմուտնչ զոհերը պիտի լինէին այդ մանուկներն, եթէ պետական շնորհներու հետ՝ մեր ազգայնոց ձեռնառութիւնը չհասնէին անոնց օգնութեան:

Այլ սակայն այդ որբանոցներուն մէջ կան տակաւին անչափահաս ու կարօտ տղաք, արժանի խնամքի ու պաշտպանութեան, կը գտնուին դեռ շատեր՝ որ չեն աւարտած արհեստն, զոր կուսանին, հայթայթելու համար իրենց ոգեպահիկն, երբ մեկնին որբանոցէն, ուստի հազիւ թէ դաւառներու մէջ լսուած որբանոցներէ ոմանց փակման լուրն, թախանձագին խնդիրներ կը տեղան ի Պատրիարքարան, երկարաձգելու դեռ անոնց տեղութեան շրջանն և արդիւնքով այն ըստ ըստ անպատեհութիւններն, որ կրնան ծագիլ որբերու լքումէն:

Այսպիսի պարագայից առջեւ փակել յեղակարծ այդ դժուրութեան յարկերն և ցիւր ու ցան վտարել ու իրենց ըստ ըստ ըստ անել այդ մատաղատի մանկտին, մանաւանդ ցուրտ ձմեռով, որ պատած է արդէն դաւառներն բուքով ու ձիւնով, կարելի չէր,